

Justitieombudsmannen
Lars Lindström

Inspektion av Ystads tingsrätt den 27–29 augusti 2018

Inledning

Den 27–29 augusti 2018 genomförde justitieombudsmannen Lars Lindström tillsammans med byråchefen Carina Sjögren och föredragandena Karl Hägg, Mikael Wibeck och Madeleine Nilsson en inspektion av Ystads tingsrätt.

Inledande samtal

Inspektionen inleddes måndagen den 27 augusti 2018 med att JO och hans medarbetare togs emot av lagmannen AA och chefsadministratören BB. De informerade om förhållandena vid tingsrätten och uppgav i huvudsak följande:

Tingsrätten har 40 anställda. Förutom lagmannen finns sju ordinarie domare, nio notarier, 16 domstolshandläggare och sju personer med administrativa uppgifter. F.n. tjänstgör även en ordinarie domare från Domstolsverkets förstärkningsstyrka vid tingsrätten.

När det gäller handläggningen av tvistemål och domstolsärenden tillämpar tingsrätten ett traditionellt rotelsystem där målen och ärendena är knutna till en domare. När det gäller handläggningen av brottmål lottas dessa på ett målkansli med två ansvariga domare, som roterar var sjätte månad. När ett brottmål har satts ut till huvudförhandling övergår ansvaret för målet till den domare som ska vara ordförande vid förhandlingen.

Handläggningstiderna för brottmålen och tvistemålen är bra och man står sig bra gentemot genomsnittet för jämförbara domstolar. Arbetsläget är emellertid ansträngt; man har sett en dramatisk ökning av framför allt brottmål, familjemål och verkställighetsärenden enligt 21 kap. föräldrabalken. Domstolen använder sig numera inte av särskilda medlare i familjemålen och det är sällan samarbetsamtalen leder till positiva resultat. Det är stor skillnad på hur kommunerna sköter sin familjeverksamhet och det återspeglar sig i flera måltyper vid domstolen.

På grund av domsagens geografiska position, med stora hamnar både i Ystad och i Trelleborg, har man en högre andel förtursmål med frihetsberövade

personer än genomsnittet i landet, ca 20 % mot genomsnittliga ca 12 %. För att hantera det stora antalet förtursmål med frihetsberövade personer har man upprättat ett särskilt jourssystem för domarna. Man har även osedvanligt många FT-mål om flygersättning där utländska bolag ska delges och relevanta handlingar översättas, vilket tar tid.

Domstolsbyggnaden är inte särskilt bra ur säkerhetssynpunkt; man kan t.ex. inte ha någon permanent säkerhetskontroll. Eftersom byggnaden är K-märkt kan man inte bygga om som man vill, t.ex. gruppera den administrativa personalen på ett bättre sätt, och man har informerat Domstolsverket om att man på sikt kommer att behöva en ny byggnad med bättre anpassade lokaler för sin verksamhet.

JO hade före inspektionen fått del av bl.a. arbetsordningen för tingsrätten, verksamhetsplanen för 2018, en notarieplan och en nyckeltalsrapport. Under inspektionen fick JO även del av en rapport över inkomna och avgjorda ärenden.

Angående arbetsordningen uppgav AA att han planerade att under hösten 2018 omarbeta den eftersom den nu gällande arbetsordningen är svåröverskådlig och inte fullt ut överensstämmer med hur man faktiskt arbetar på tingsrätten, vilket också framgår av tingsrättens verksamhetsplan för 2018.

Inspektionens omfattning

Vid granskningen kontrollerades de 30 äldsta pågående brottmålen, de 30 äldsta pågående tvistemålen, de 30 äldsta pågående ärendena, de 30 senast avgjorda brottmålen, de 30 senast avgjorda tvistemålen och de 30 senast avgjorda ärendena. Vidare kontrollerades de 20 äldsta pågående respektive de 20 senast avgjorda tvistemålen, brottmålen och ärendena som handlagts av notarier samt de 20 senaste häktningsbesluten och de 20 senaste konkursbesluten. Även ansökan och beslut i administrativa ärenden där en part gett in en ansökan enligt lagen (2009:1058) om förtursförklaring i domstol samt underrättelser från boutredningsmän avseende förvaltningen under 2016, 2017 och 2018 i enlighet med 19 kap. 14 a § andra stycket ärvdabalken kontrollerades.

JO gick även igenom tingsrättens ärenden om hemliga tvångsmedel för 2017 och 2018. Tingsrättens dom- och beslutsböcker för 2017 och 2018 granskades vidare stickprovvis.

Under inspektionen erhöles muntliga upplysningar rörande handläggningen av vissa mål och ärenden. De uppgifter som framkom vid dessa samtal med domstolens personal redovisas inte i detalj i protokollet men har beaktats vid ställningstagandena.

Avslutande sammanträde

Vid ett avslutande sammanträde onsdagen den 29 augusti 2018 hölls en översiktlig genomgång med personal från tingsrätten då de iakttagelser som

hade gjorts vid granskningen redovisades. JO Lars Lindström konstaterade inledningsvis att tingsrätten föreföll välskött; den hade goda balanser, en bra och lättöverskådlig ordning i akterna och överlag var domarna och besluten välmotiverade. Beträffande tingsrättens arbetsordning konstaterade JO Lars Lindström att den, som AA också hade framhållit, behövde omarbetas men eftersom AA uppgett att det är planerat att ske under hösten 2018 kommenterades den inte närmare.

lakttagelser och bedömningar

Brottmål

Äldre brottmål

Mål B 238-13 inleddes den 24 januari 2013 med en framställan om förordnande av offentlig försvarare. Åtal väcktes den 29 januari 2014. Målet har varit utsatt till huvudförhandling flera gånger men den tilltalade har inte gått att delge. Den 19 oktober 2017 ställde tingsrätten in en huvudförhandling som var utsatt till den 2 och 3 november 2017. Tingsrätten hade försökt att delge den tilltalade stämning och kallelse genom att skicka handlingarna med s.k. rött kort till en uppgiven adress i Thailand men det hade inte lyckats. Därefter hade inga försök gjorts att stämma och kalla den tilltalade.

I mål B 2074-15 väcktes åtal den 11 november 2015 och den 20 januari 2016. Målet har varit utsatt till huvudförhandling flera gånger men inte gått att avgöra. Slutligen beslutade tingsrätten att den tilltalade skulle hämtas av polis till huvudförhandling den 19 oktober 2017. Hämtningen misslyckades emellertid. Tingsrätten konstaterade att den tilltalades utevaro utgjorde hinder mot huvudförhandling och ställde därför in förhandlingen. Dessutom förelade tingsrätten åklagaren och en målsägande att ge in uppgift om den tilltalades faktiska boendeadress. Inga nya uppgifter om adressen hade kommit fram och inga nya försök hade gjorts att sätta ut målet till huvudförhandling.

I mål B 1546-15 väcktes åtal den 28 augusti 2015 mot två personer för bedrägerier mot ett stort antal målsägande. Huvudförhandling var utsatt till den 21–22 januari 2016. Denna huvudförhandling ställdes in och sedan dröjde det till den 28 november 2016 innan tingsrätten kallade till en ny huvudförhandling den 23–24 mars 2017. Denna huvudförhandling ställdes också in och kallelser utfärdades till en huvudförhandling den 16–17 november 2017. Den 10 november 2017 ställdes även denna huvudförhandling in. Inga nya försök hade därefter gjorts att sätta ut målet till huvudförhandling.

JO Lars Lindström: Enligt 45 kap. 14 § första stycket rättegångsbalken, RB, ska rätten efter det att åtal har väckts bestämma tid för huvudförhandling så snart som möjligt. Om en planerad huvudförhandling blir inställd av någon anledning måste rätten på nytt kalla till en sådan förhandling. Om det föreligger någon form av hinder mot att sätta ut målet till huvudförhandling bör rätten regelbundet bevaka om hindret kvarstår.

I de ovan nämnda målen har huvudförhandlingar varit utsatta under hösten 2017 men har av olika anledningar ställts in. Tingsrätten har ännu inte satt ut något av målen till ny huvudförhandling. Att mål blir liggande på detta sätt är inte acceptabelt. När det gäller mål B 1546-15 bör det dessutom anmärkas att det inte hände något i målet mellan den 22 januari och 28 november 2016.

I mål B 238-13 har tingsrätten stannat vid att försöka delge den tilltalade stämning och kallelse genom s.k. rött kort. Även andra sätt att delge personer som befinner sig utomlands borde ha undersökts och dokumenterats.

Angående rättens skyldigheter när den tilltalade uteblir bör följande framhållas: 46 kap. 15 § RB anger vilka åtgärder rätten ska vidta när den tilltalade uteblir från ett rättegångstillfälle för huvudförhandling. Rätten ska i första hand pröva om målet ändå kan avgöras. Om det inte är möjligt, ska rätten ta ställning till om ett förelagt vite ska dömas ut. Rätten ska också ta ställning till om den tilltalade ska hämtas till domstolen, antingen omedelbart eller till en senare dag, eller häktas, om det finns förutsättningar för det. Om rätten inte beslutar om hämtning eller häktning, ska den tilltalade kallas på nytt vid vite till en senare dag. De ställningstaganden som rätten enligt denna bestämmelse har att göra beträffande utdömning av vite och hur den tilltalade ska förmås att inställa sig till nästa sammanträde bör också dokumenteras.

När det gäller mål B 2074-15 bör det mot denna bakgrund anmärkas att det inte finns några dokumenterade överväganden om häktning i samband med att förhandlingen den 19 oktober 2017 ställdes in.

Dröjsmål med att sätta ut mål till huvudförhandling

I mål B 2001-17 väckte åklagaren åtal den 21 juli 2017. Tingsrätten utfärdade stämning den 31 juli 2017. Den 25 juni 2018 kallade tingsrätten till huvudförhandling den 13 september 2018.

Mål B 2799-16 inleddes med en framställan om offentlig försvarare den 31 oktober 2016. Åtal för misshandel väcktes den 23 januari 2017. Tingsrätten utfärdade stämning utan att kalla till huvudförhandling. Den 6 april 2017 skickade tingsrätten en förfrågan till åklagaren om och när ytterligare åtal kunde väntas. Den 9 augusti 2017 lämnade åklagaren in ännu en stämningsansökan. Återigen utfärdade tingsrätten stämning utan att kalla till huvudförhandling. Den 22 december 2017 kallade tingsrätten till huvudförhandling den 27 februari 2018. Den förhandlingen ställdes in eftersom den tilltalade uteblev. Därefter vidtogs inte någon ytterligare åtgärd i målet förrän den 21 augusti 2018 då tid bokades för huvudförhandling den 11 oktober 2018.

JO Lars Lindström: Enligt 45 kap. 14 § första stycket RB ska rätten efter det att åtal väckts bestämma tid för huvudförhandling så snart som möjligt. Det finns skäl att anmärka på att det i dessa mål tog nästan ett år från det att stämningsansökan kom in till domstolen till dess att målen sattes ut till

huvudförhandling samt att inga åtgärder vidtogs i mål B 2799-16 mellan den 27 februari och den 21 augusti 2018.

Det finns också skäl att framhålla följande: Enligt 45 kap. 3 § första stycket RB ska, om flera åtal väckts mot någon, dessa handläggas i en rättegång. Åtalen får dock handläggas var för sig om det är till fördel för målets handläggning och det inte finns särskilda skäl mot det. Presumtionen i denna bestämmelse för att åtal mot en person för flera brott ska handläggas i en rättegång gäller inte i sådana fall då det enbart förekommer *misstankar* om ytterligare brottslighet. Det finns därför i regel inte skäl att avvakta med att kalla till huvudförhandling i sådana mål. Tvärtom medför en sådan handläggning ofta att ett slutligt avgörande av målet onödigt drar ut på tiden.

Brottmål som ska avgöras "på handlingarna", långsam handläggning

I mål B 221-18 väckte åklagaren åtal den 23 januari 2018. I stämningsansökan uppgav åklagaren att målet kunde avgöras utan huvudförhandling, dvs. "på handlingarna". Tingsrätten utfärdade stämning tre dagar senare med information om att rätten avsåg att avgöra målet utan huvudförhandling. Den tilltalade delgavs stämningen den 9 februari 2018. Därefter hade inga åtgärder vidtagits i målet.

I mål B 684-18 väckte åklagaren åtal den 6 mars 2018. Tingsrätten utfärdade tre dagar senare stämning och kallade till huvudförhandling. Den tilltalade hörde därefter av sig till tingsrätten och uppgav att han erkände brottet och inte ville ha någon huvudförhandling. Han inkom också med en s.k. erkännandebblankett. Den 4 april 2018 ställde tingsrätten in huvudförhandlingen eftersom målet kunde avgöras "på handlingarna". Efter att parterna hade underrättats om detta hade inga åtgärder vidtagits i målet.

JO Lars Lindström: Målen har blivit liggande alldeles för länge utan åtgärd och bör avgöras snarast.

Mål med unga lagöverträdare

Mål B 3159-16 omfattade fyra tilltalade varav två var 19 år då åtal väcktes. Målet röde bl.a. narkotikabrott och inleddes med en framställan av offentlig försvarare den 6 december 2016. Åklagaren väckte åtal den 5 och 10 mars 2017 och tingsrätten utfärdade stämning och kallade till huvudförhandling den 28 augusti 2017. En av de tilltalade kom inte till förhandlingen och därför ställdes förhandlingen in. Tingsrätten beslutade att döma ut ett vite för den tilltalade som uteblev. Målet sattes ut på nytt till huvudförhandling den 15 januari 2018. En annan av de tilltalade uteblev denna gång trots att han var delgiven kallelse vid äventyr av bl.a. vite. Tingsrätten beslutade att ställa in förhandlingen. I handlingarna fanns inga anteckningar om att rätten tog ställning till frågan om utdömande av vitet. Den 13 juli 2018 kallade tingsrätten till en ny huvudförhandling den 5 september 2018.

JO Lars Lindström: Enligt 29 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ska mål mot den som inte fyllt 21 år alltid behandlas skyndsamt. JO har i flera ärenden som rör tilltalade under 18 år uttalat att det ur både den enskildes och samhällets perspektiv är synnerligen angeläget att målen avgörs snabbt bl.a. eftersom eventuella hjälp- och vårdinsatser för den unge till följd av brottet bör sättas in så snabbt som möjligt (se t.ex. JO 1990/91 s. 38). Dessa överväganden är enligt min mening också relevanta när det gäller mål med tilltalade som fyllt 18 år men ännu inte 21 år.

Det finns därför skäl att anmärka mot tidsutdräkten mellan åtgärderna i det angivna målet. Målet borde snabbare ha satts ut till huvudförhandling och tingsrätten borde i övrigt ha prioriterat handläggningen av målet, t.ex. genom ett ställningstagande till utdömandet av det förelagda vitet när förhandlingen den 15 januari 2018 ställdes in (jfr vad som sagts ovan om dokumentation i detta avseende).

Diskrepans mellan domskäl och domslut

I mål B 1902-18 var den tilltalade häktad under huvudförhandlingen i målet. Påföljden bestämdes till skyddstillsyn med särskild behandlingsplan. I sina domskäl uttalade tingsrätten att den tilltalade inte längre skulle vara häktad utan i stället omhändertagen till dess han hade överförts till vårdgivaren, dock längst en vecka. I domslutet uttalade tingsrätten: ”[Den tilltalade] ska omedelbart omhändertagas med stöd av 28 kap. 6 b § brottsbalken till dess han överförs till vårdgivaren [---]. Omhändertagandet får inte pågå längre än en vecka.” Domslutet innehöll inget förordnande om att tingsrätten hävde häktningsbeslutet.

JO Lars Lindström: Tingsrätten borde i sitt domslut uttryckligen ha förordnat att häktningsbeslutet hävdes.

Prövningen av de subjektiva rekvisiten i några brottmålsdomar

Under inspektionen granskades brottmål i vilka åklagaren hade väckt åtal mot de tilltalade för brott som enligt gärningsbeskrivningen hade begåtts antingen uppsåtligen eller av oaktsamhet.

I målen B 1025-18, B 1777-18 och B 1943-18 uttalade tingsrätten att åtalet var styrkt utan att ta ställning till om det var fråga om ett uppsåtligt eller oaktsamt brott. I målen B 409-18 och B 1371-18 skrev tingsrätten att den tilltalade i vart fall av oaktsamhet hade gjort sig skyldig till det brott som åklagaren hade påstått.

JO Lars Lindström: Av domskälen framgår inte vilket av de alternativa subjektiva brottsrekvisiten som tingsrätten fann bevisat. Det är alltså oklart om de tilltalade dömdes för att ha begått brott uppsåtligen eller av oaktsamhet. Vidare kan uttrycket ”i vart fall av oaktsamhet”, som användes i domarna i mål B 409-18 och B 1371-18, ge intryck av att rätten inte ens prövade huruvida

uppsåt förelåg utan i stället endast prövade frågan om oaktsamhet, vilket givetvis inte var korrekt.

Twistemål

Utformningen av en tvistemålsdom

I mål FT 1786-18 prövades en tvist mellan en kommun och en fastighetsägare. Kommunens krav gällde debitering för vatten, avlopp och renhållning samt inkassokostnad. Eftersom svaranden hade underlåtit att ge in ett svaromål inom föreskriven tid avgjorde tingsrätten målet genom en tredsdom den 14 augusti 2018. I domen hänvisade domstolen till de yrkanden, grunder och bevisning som hade angetts i en skrift med bilagor när kommunen hade begärt att målet skulle överlämnas från Kronofogdemyndigheten till tingsrätten. En av bilagorna var en handling med uppgifter om lagfart för fastigheten och innehöll även uppgifter om namn och personnummer på både svaranden och en annan delägare till fastigheten samt uppgifter om när de hade köpt fastigheten och vad de betalade för den. Övriga bilagor var en faktura, ett inkassokrav, kommunens VA-taxa som omfattade tolv sidor, en fyrasidig broschyr som angavs vara en förenklad version av taxans anläggningsavgifter och en sextonsidig skrift som innehöll allmänna bestämmelser för brukande av den allmänna vatten- och avloppsanläggningen i vissa samverkande kommuner.

JO Lars Lindström: En tvistemålsdom ska i skilda avdelningar ange bl.a. domslutet, parternas yrkanden och invändningar samt de omständigheter som dessa grundas på och domskälen med uppgift om vad som är bevisat i målet (17 kap. 7 § RB). En tredsdom får dock utfärdas i förenklad form (17 kap. 8 § RB). Innehållet i en dom som utfärdas i förenklad form behöver inte redovisas i skilda avdelningar och de omständigheter som yrkanden eller bestridanden grundas på får redovisas i en bilaga (22 § förordningen [1996:271] om mål och ärenden i allmän domstol). Det finns alltså inget hinder mot att i en tredsdom redovisa de omständigheter som kärandens yrkande grundas på genom att hänvisa till en domsbilaga. Målsättningen måste dock vara att utforma en dom så att den blir begriplig för alla som tar del av den och att all onödig information undviks. Bilagorna som fogades till den granskade tredsdomen innehöll i stora delar helt onödig information och gör att domen är oöverskådlig och svårläst. Domen är därför bristfällig.

Handläggningen av ett förenklat tvistemål

I mål FT 1871-18 förelades svaranden att ge in ett svaromål vid äventyr av tredsdom. En sådan dom meddelades lite drygt en månad senare. Svaranden hade emellertid redan på delgivningskvittot under det föregående förfarandet vid Kronofogdemyndigheten skrivit ”skuld är betald 28/5”. Detta hade uppfattats som ett bestridande av ansökan om betalningsföreläggande och målet hade efter kärandens begäran överlämnats till tingsrätten.

JO Lars Lindström: I ett mål där förlikning om saken är tillåten får svaranden föreläggas att skriftligen avge ett svaromål vid påföljd att en tredsdom annars

kan komma att meddelas mot honom eller henne (42 kap. 11 § RB). Ett sådant föreläggande kan användas i ett mål som överlämnats till en tingsrätt efter en summarisk process vid Kronofogdemyndigheten. Det ska dock inte ges något tredskodomsföreläggande om svaranden under det summariska förfarandet redan fullgjort det som krävs från hans eller hennes sida för att undgå tredskodom (se bl.a. NJA 1989 s. 487 och Fitger m.fl., Rättegångsbalken, 31 augusti 2018, Zeteo, kommentaren till 42 kap. 11 §).

I 42 kap. 7 § RB anges de uppgifter som ett svaromål ska innehålla. En tredskodom får enligt 44 kap. 7 a § RB meddelas mot svaranden om denne underlåter att följa ett föreläggande att avge ett svaromål. Svaranden ska enligt paragrafens andra stycke anses ha följt ett sådant föreläggande om han eller hon klargjort sin inställning till kärandens yrkande och angett skäl som kan vara av betydelse vid prövning av saken. Det är inte nödvändigt att termerna bestridande eller medgivande används utan det räcker med att svarandens inställning på annat sätt framgår av vad han eller hon framfört. Redan ett påstående från svarandens sida att det finns en någorlunda klart angiven grund för ett ogillande av talan är därför tillräckligt för att förhindra en tredskodom (Fitger m.fl., Rättegångsbalken, 31 augusti 2018, Zeteo, kommentaren till 44 kap. 7 a §).

I det aktuella målet hade svaranden redan hos Kronofogdemyndigheten angivit en sådan tydlig bestridandegrund att den förhindrade en tredskodom. Tingsrätten borde därför inte ha utfärdat ett föreläggande att avge ett svaromål vid äventyr av en tredskodom och än mindre meddelat en sådan dom.

Handläggningen av ett familjemål

Mål T 159-16, som bl.a. gällde frågor om vårdnad, boende och umgänge, inleddes genom en ansökan om stämning den 20 januari 2016. Den 11 februari 2016 beslutade tingsrätten om betänketid och den 7 mars 2016 om bodelningsförrättare. Därefter beslutade tingsrätten den 15 juni 2016 om medlare och den 4 juli 2016 om förlängd tid för medlarens redovisning. Tingsrätten meddelade en deldom på äktenskapsskillnad mellan parterna den 24 januari 2017 och beslutade samma dag, sedan parterna meddelat att de nått en samförståndslösning avseende barnens boende, interimistiskt i enlighet med överenskommelsen. Tingsrätten kallade till muntlig förberedelse vid sex tillfällen men ställde av olika orsaker in dem (bl.a. med anledning av sjukdom och att parterna nått tillfälliga överenskommelser i vissa delar). Tingsrätten kallade också till en huvudförhandling den 24–25 april 2018, men även den ställdes in. Tingsrätten kallade sedermera till en ny huvudförhandling, att äga rum den 7–9 november 2018, dvs. nästan två år och tio månader efter det att målet inleddes vid tingsrätten. Det hade inte upprättats någon sammanställning eller tidsplan i målet.

JO Lars Lindström: I regeringsformen finns ett uttryckligt krav på att en rättegång ska genomföras inom skälig tid (2 kap. 11 § andra stycket

regeringsformen). Vidare föreskrivs i 42 kap. 6 § tredje stycket RB, att rätten ska driva förberedelsen av ett mål med inriktning på ett snabbt avgörande. Denna förpliktelse fullgör rätten främst genom en formell processledning som består i olika åtgärder för att styra processens yttre förlopp, men även genom en materiell processledning, som bl.a. innebär att rätten ska verka för att tvistefrågorna blir klarlagda. För att kunna fullgöra sin skyldighet är det av vikt att rätten agerar med fasthet i båda nu nämnda avseenden och hela tiden är aktiv under förberedelsen.

Enligt 42 kap. 6 § fjärde stycket RB ska rätten upprätta en tidsplan för målets handläggning, om det inte på grund av målets beskaffenhet eller av något annat särskilt skäl är obehövligt. En omsorgsfullt upprättad tidsplan medför en uppstramning och effektivisering av förberedelsen och ger såväl parterna som rätten en god överblick över processen och vilka åtgärder som återstår att vidta för att få målet till ett avgörande (prop. 2004/05:131 s. 132 f). En tidsplan bör normalt innefatta en fullständig planering av målets handläggning, inklusive dag för huvudförhandling. I vissa mål kan det dock av olika skäl vara svårt att med säkerhet planera mer än de närmaste handläggningsåtgärderna. I sådana fall kan en första tidsplan vara mer begränsad, och då måste som regel en förnyad tidsplan upprättas senare under handläggningen av målet. I förarbetena betonas dock vikten av att tidsplanen så långt det är möjligt blir fullständig redan från början (prop. 1999/2000:26 s. 67 f).

När ett skriftligt svaromål har kommit in är presumtionen att ett sammanträde för muntlig förberedelse ska hållas (se 42 kap. 9 § tredje stycket RB). Om förberedelsen i för stor utsträckning bedrivs på så sätt att en skrivelse från den ena parten översänds till motparten med ett föreläggande att ge in ett skriftligt yttrande inom en viss angiven tid finns det risk att domstolen blir en ”brevlåda” för parternas skriftväxling. Handläggningstiden kan i många mål förkortas om rätten i större utsträckning tillämpar en ordning med muntlig förberedelse i syfte att klarlägga parternas ståndpunkter.

Utöver kravet på ett snabbt avgörande ska rätten, om det inte är olämpligt med hänsyn till målets beskaffenhet och övriga omständigheter, verka för att parterna förlikas eller på annat sätt uppnår en samförståndslösning (42 kap. 17 § första stycket RB). I ett mål om vårdnad, boende och umgänge är det barnets bästa som ska vara avgörande för alla beslut, och detta gäller även vid samförståndslösningar. Lagstiftaren har ansett att en samförståndslösning mellan föräldrarna i frågor om vårdnad, boende och umgänge normalt är till barnets bästa. Det beror bl.a. på att det normalt är bra för barnet att den konflikt som finns mellan föräldrarna får en så hållbar lösning som möjligt, och om en samförståndslösning nås är förutsättningarna för att den ska hålla på sikt betydligt större än i andra fall (prop. 2005/06:99 s. 62 f.).

Enligt 6 kap. 18 § föräldrabalken, FB, kan föräldrar få hjälp att nå en samförståndslösning genom samarbetsamtal enligt socialtjänstlagen

(2001:453). Rätten kan ge socialnämnden eller något annat organ i uppdrag att anordna sådana samarbetsamtal. Rätten kan också ge en medlare i uppdrag att försöka få föräldrarna att nå en samförståndslösning som är förenlig med barnets bästa (6 kap. 18 a § FB). Möjligheten att utse en medlare är framför allt tänkt att användas i vissa fall där samarbetsamtal redan har förekommit men föräldrarna inte lyckats nå en överenskommelse och det ändå kan finnas möjligheter att nå en samförståndslösning. Medlaren ska inom den tid som rätten bestämmer lämna en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits. Tiden får inte sättas längre än fyra veckor, men rätten får förlänga tiden om det finns förutsättningar att nå en samförståndslösning (6 kap. 18 a § andra stycket FB). När bestämmelsen i 6 kap. 18 a § FB infördes angavs att domstolen bör kunna medge en kortare förlängning av tiden t.ex. om en samförståndslösning bedöms vara nära förestående (prop. 2005/06:99 s. 64 och 91).

Som framgår ovan är rätten skyldig att i alla typer av tvistemål driva förberedelsen med inriktning på ett snabbt avgörande av målet. Den skyldigheten är enligt lagen undantagslös. Samtidigt är det rättens skyldighet att verka för en samförståndslösning. Den skyldigheten är däremot förenad med ett undantag: rätten ska inte verka för en samförståndslösning om det är olämpligt med hänsyn till målets beskaffenhet och övriga omständigheter. Detta innebär att rättens grundläggande uppgift är att driva förberedelsen med inriktning på att målet avgörs snabbt och att det är inom den ramen som domstolen ska verka för en samförståndslösning (se bl.a. JO 2015/16 s. 86, dnr 7131-2014).

Det är domstolen och inte parterna som bestämmer hur förberedelsen av ett tvistemål ska skötas. I mål om vårdnad, boende och umgänge är domstolens ansvar särskilt påtagligt. I dessa mål är det inte bara parterna som berörs av hur förfarandet anordnas utan även, och ibland framför allt, deras barn som inte har någon möjlighet att påverka valet mellan olika alternativ. För att man som domare ska ta på sig ansvaret att dra ut på processen för att söka nå en samförståndslösning måste man noga ha tänkt igenom om ett sådant förfarande är till nytta för barnen eller om det främst är föräldrarnas intressen som tillgodoses. Det ligger i sakens natur att det inte är bra för någon att vara inblandad i en rättegång som det är svårt att se något slut på. Framför allt för ett barn måste den otrygghet som följer av detta vara plågsam.

Vid tiden för JO:s inspektion hade det nu aktuella målet pågått i ca två år och sju månader. Tingsrätten hade under denna tid inte hållit ett enda sammanträde för muntlig förberedelse och inte heller upprättat någon tidsplan trots att det inte kunde sägas vara obehövligt. Detta är inte acceptabelt.

Det är enligt min uppfattning ofta till fördel för handläggningen av ett familjemål att ett sammanträde, eller om nödvändigt flera, hålls i ett tidigt skede samt att en tidsplan upprättas snarast. Jag vill här också betona rättens skyldighet att vara aktiv under handläggningen och att driva förberedelsen framåt mot ett avgörande. Det är uppenbart att tingsrätten misslyckats med allt

detta i det aktuella målet och att tingsrätten alltså bidragit, eller t.o.m. orsakat, den oacceptabelt långa handläggningstiden.

En deldom på äktenskapsskillnad

I ovan nämnda mål T 159-16 meddelade tingsrätten en deldom på äktenskapsskillnad mellan parterna. Vid tiden för deldomen hade parterna gemensam vårdnad om tre barn. I domen framgick det emellertid inte att de alltjämt skulle ha gemensam vårdnad om barnen.

JO Lars Lindström: Enligt 6 kap. 3 § andra stycket FB står barnet under båda föräldrarnas vårdnad även efter en dom på äktenskapsskillnad, om inte den gemensamma vårdnaden upplöses enligt 5 §, 7 § eller 8 §. Av samma bestämmelse framgår att om barnet även efter domen på äktenskapsskillnad ska stå under båda föräldrarnas vårdnad, ska rätten i domen erinra om att vårdnaden alltjämt är gemensam.

Vid tiden för deldomen på äktenskapsskillnad hade parterna alltjämt gemensam vårdnad om barnen. Tingsrätten skulle därför i deldomen ha erinrat om detta.

Ärenden

Beslut om särskild företrädare för barn

I ärende Ä 1690-18 förordnade tingsrätten en särskild företrädare för ett barn. Av beslutet framgick inte vilken eller vilka misstänkta gärningar som låg till grund för förordnandet.

JO Lars Lindström: En särskild företrädare ska i stället för barnets vårdnadshavare som ställföreträdare ta till vara barnets rätt under en förundersökning och i en efterföljande rättegång, se 3 § lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn. Avgränsningen till en pågående förundersökning och efterföljande rättegång i en eller flera instanser motiveras av det grundläggande syftet med förordnandet, dvs. att med anledning av vissa bestämda misstankar om brott ta till vara barnets intresse under förundersökningen och i rättegången. För att undvika oklarheter i fråga om förordnandets räckvidd är det angeläget att domstolen i ett beslut om förordnande så långt som möjligt preciserar vilken eller vilka misstänkta gärningar som ligger till grund för förordnandet (se prop. 1998/99:133 s. 29).

Vid protokollet

Justerat den 17 september 2018

Karl Hägg

Lars Lindström